EVRENİN DÜZENLENMESİ

"Evren"in Sümerce ifadesi, sözcüğü sözcüğüne "gök-yer" anlamına gelen an-ki'dir. Bundan dolayı evren gök ve yere ait altbölümler halinde düzenlenmiş olmalıdır. Gök, gökyüzü ve "yukarıdaki büyük" denilen göğün üstündeki uzayı kapsar; gök tanrıları burada oturur. Yer, yeryüzünü ve "aşağıdaki büyük" denilen yeraltını kapsar; yeraltı ya da ölüler diyarının tanrıları burada oturur. Göğün düzenlenmesiyle ilgili elimizde varolan göreceli olarak küçük bir mitolojik malzeme şöyle açıklanabilir: Ay-tanrısı Nanna, Sümerlerin yıldızlarla ilgili baştanrısı olan hava-tanrısı Enlil ve onun karısı hava-tanrıçası Ninlil'den doğmuştur. Göklerde bir gufa'yla yolculuk ettiği düşünülen ve bundan dolayı zifiri karanlık lacivert taşı renkli göğe ışık getiren ay-tanrısı Nanna. "Küçükler," yıldızlar, üstünde tohum gibi saçılırken "büyükler," belki de gezegenler, yabani öküzler gibi etrafında gezinirler.[43]

Ay-tanrısı Nanna ve eşi Ningal, "doğu dağı"nda yükselip, "batı dağı"nda batan güneş-tanrısı Utu'nun ana babasıdırlar. Bununla birlikte güneş-tanrısı Utu'nun göğü geçmek için kullandığı bir kayık ya da iki tekerlekli arabadan söz edildiğine rastlamadık. Geceleri ne yaptığı da açık değildir."' Günün sonunda "batı dağı"na vardığı ve yolculuğunu yeraltı dünyasında sürdürdüğü, şafakta "doğu dağı"na vardığı gibi akla yatkın bir varsayım eldeki verilerden çıkmamaktadır. Bir fikir vermesi için, güneş-tanrısına edilen bir duada şöyle denir:[44]

Ey Utu, ülkenin çobanı, kara-kafalı halkların babası,

Sen yattığın zaman, insanlar da yatar,
Ey yiğit Utu, sen kalktığın zaman, insanlar da kalkar.

veya şafağın söküşü şöyle betimlenir:[45]

Gün ağarırken, ufuk çizgisi yarılırken, ...
Utu *ganunu*'sundan çıkarken,

ya da güneşin batışı şöyle betimlenir:[46]

Başını anası Ningal'in göğsüne doğru uzatmış, gidiyor Utu;

Sümerler Utu'nun gece boyunca uyuduğunu düşünür gibidirler.

Evrenin düzenlenmesine dönersek, "iyi günlerin gelmesini sağlayan"ın hava-tanrısı Enlil olduğunu öğreniyoruz; "topraktan tohum çıkarmayı" ve ülkeye *hegal*'i, yani bolluk, bereket ve mutluluk getirmeyi aklına koyan Enlil'dir. İnsan tarafından kullanılan tarım aletlerinin ilk örnekleri olan kazmaya ve belki sabana da ilk biçim veren yine bu aynı Enlil'dir; çiftçi-tanrı Enten'i sadık ve güvenilir rençberi olarak atayan odur. Diğer yandan, bitki tanrıçası Uttu'ya yaşam veren su-tanrısı Enki'dir. Dahası, gerçekte yeryüzünü, özellikle Sümer ve onu çevreleyen komşularının bulunduğu bölgeyi, düzenleyen Enki'dir. Sümer, Ur ve Meluhha'nın yazgılarını o belirler ve belirli işler için ikinci derece ilahlar atar. Ve, sığırlarını ve tohumlarını çoğaltmak için sığır-tanrısı Lahar'ı ve tahıl-tanrıçası Aşnan'ı gökyüzünden yeryüzüne Enlil ve Enki, hava-tanrısı ve su tanrısı, birlikte göndermişlerdir.

Yukarıda çizilen evrenin düzeni taslağı, şimdi içeriklerinin büyük bölümüne sahip olduğumuz dokuz Sümer mitine dayanır. Bunlardan ikisi ay-tanrısı Nanna'yla ilgilidir; *Enlil ile Ninlil: Nanna'nın Döllenmesi; Nanna'nın Nippur'a Yolculuğu*. Sümerlilerin yeryüzünde kültür ve uygarlığın kuruluşu ve kökeniyle ilgili görüşleri açısından kalan yedisi büyük önem taşır. Bunlar, *Emeş ile Enten: Enlil Çiftçi-Tanrıyı Seçer; Kazmanın Yaratılışı; Sığır ve Tahıl; Enki ve Ninhursag: Su-tanrısının İşleri; Enki ve Sümer: Yeryüzünün Düzenlenmesi ve Kültürel Süreçleri; Enki ve Eridu: Su-tanrısının Nippur'a Yolculuğu; Inanna ve Enki: Eridu'dan Uruk'a Uygarlık Sanatlarının Geçişi*. Şimdi sırasıyla bu mitlerin içeriklerini kısaca özetleyeceğiz; zenginlik ve çeşitliliklerinin okura, Sümer mitolojik kavramlarını tinsel ve dinsel etkileriyle birlikte değerlendirmekte yardımcı olacağını umuyoruz.

ENLIL İLE NINLİL: NANNA'NIN DÖLLENMESİ

Bu, 152 dizelik metinden oluşan hoş mit[49] neredeyse tamamlanmıştır. Ay-tanrısı Nanna'nın yanı sıra üç yeraltı tanrısının –Nergal, Ninazu ve adı okunamayan bir tanesi– döllenmelerini de bir dereceye kadar açıklar. Eğer doğru olarak yorumlanmışsa, bu şiir bize bir tanrının başkalaşımının bilinen ilk örneğini vermektedir; Enlil'in, üç yeraltı dünyası tanrısıyla karısı Ninlil'i gebe bırakırken üç ayrı kişiliğe girdiği kabul edilir.

Şiir Nippur kentini tanıtan bir giriş bölümüyle başlar, Nippur'un insanın yaratılışından önce de varolduğu düşünülür gi-

bidır:

İşte "göğün ve yerin kemiği," kent, ...
İşte Nippur, kent, ...
İşte "gönülden duvar," kent, ...
İşte Idsalla, onun duru ırmağı,
İşte Karkurunna, onun rıhtımı,
İşte Karasarra, kayıkların durduğu rıhtımı,
İşte Pulal, onun güzel suyunun kaynağı,
İşte Idnunbirdu, onun arı kanalı,
İşte Enlil, onun delikanlısı,
İşte Ninlil, onun genç kızı,
İşte Nunbarşegunu, onun ihtiyar kadını.

Bu kısa arkaplan anlatımından sonra asıl öykü başlar. Ninlil'in annesi, Nippur'un ihtiyar kadını Nunbarşegunu kızına Enlil'in sevgisini nasıl kazanacağı yolunda öğütler verir:

O günlerde ana, dünyaya getirdiği genç kıza öğüt verdi,
Nunbarşegunu Ninlil'e öğüt verdi:
"Duru ırmakta, ey kız, duru ırmakta yıkan,
Ey Ninlil, Idnunbirdu ırmağının kıyısı boyunca yürü,
Işıltılı gözlü, efendi, ışıltılı gözlü,
'Yüce dağ,' Enlil baba, ışıltılı gözlü, görecek seni,
Çoban ... yazgıları belirleyen, ışıltılı gözlü görecek seni,
O ..., öpecek seni."

Ninlil annesinin öğütlerini tutar ve sonuç olarak Enlil'in "tohum"uyla döllenip ay-tanrısı Nanna'ya gebe kalır. Ondan

sonra Enlil ölüler diyarına gitmek üzere Nippur'dan ayrılır, ama Ninlil peşinden gider. Enlil kapıdan çıkarken "kapının adamı"na meraklı Ninlil'e kendisinin nerelerde olduğunu söylememesini tembihler. Ninlil "kapının adamı"na gelir ve En-

---

XI. RESİM: ENLİL İLE NİNLİL: NANNA'NIN DÖLLENMESİ

Bu resim, 1918'in başlarında[47] merhum George Barton tarafından yayımlanmış bir tabletin (Üniversite Müzesi, Nippur koleksiyonu, 9205) ön yüzünü göstermekte. İçeriğinin Sümer mitolojisi için çok büyük önem taşımasına karşın uzun yıllar boyunca büyük bölümü okunamamıştır. Geçen çeyrek yüzyılda Sümeroloji alanında meydana gelen ilerlemelere ek olarak yazar tarafından dokuz parçanın bulunmasıyla (sekizi Üniversite Müzesi'nde, biri Eski Şark Eserleri Müzesi'nde)[48] şimdi bu şiirin yeniden oluşturulması ve çevirisinin yapılması olanaklı hale gelmiştir. Belirtilen pasaj aşağıdaki dizeleri içerir:

> *^{d}en-lil-li i-du ^{d}nin-lil in-us*
> *^{d}nu-nam-nir i-du ki-sikil mu-un- ...*
> *^{d}en-lil-li lu-ka-gal-ra gu mu-na-de-e*
> *lu-ka-gal lu-gissi-gar-ra*
> *lu-gissu-di-es lu-gissi-garkug-ga*
> *nin-zu-^{d}nin-lil-li i-im-du*
> *u^{4}-da en-mu mu-ra-tar-ra*
> *za-e ki-mu nam-mu-ni-in-pad-de*

Çeviri için bkz. s. 92-93.

Həsən Bəy
TABRIZ

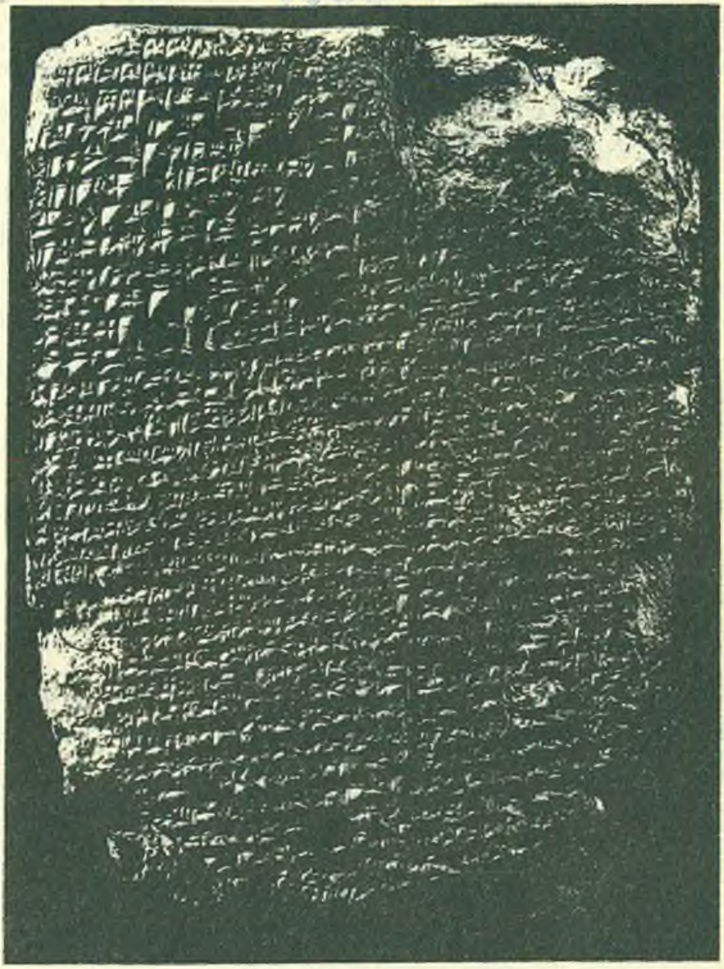

ENLİL İLE NİNLİL: NANNA'NIN DÖLLENMESİ

(Açıklama için yan sayfaya bakın.)

lil'in nereye gittiğini bilip bilmediğini sorar. *O zaman Enlil "kapının adamı"nın biçimine girip onun yerine yanıt verir.* Bu kısım henüz anlaşılmış değildir; Enlil'in nerede olduğunu söylemeyi reddeder gibidir. Bunun üzerine Ninlil ona, haklı olarak, Enlil'in onun kralı ve kendisinin kraliçesi olduğunu anımsatır. Daha sonra, hâlâ "kapının adamı" kılığında olan Enlil, Ninlil ile beraber olup onu döller. Bunun sonuncunda Ninlil daha çok ölüler diyarının kralı Nergal olarak bilinen Meslamtaea'ya gebe kalır. Okunamayan bölümlere karşın, bu olağanüstü pasajın tadı aşağıda yapılan alıntıdan kolayca alınabilir:

Enlil ... kentten ayrıldı,
Nunamnir (Enlil'in adlarından) ... kentten ayrıldı.
Enlil yürüdü, Ninlil peşinden gitti,
Nunamnir yürüdü, genç kız peşinden *gitti*,
Enlil kapının adamına şöyle dedi:

"Ey kapının adamı, kilidin adamı,
Ey sürgünün adamı, som kilidin adamı,
Kraliçen Ninlil geliyor;
Sana beni sorarsa,
Nerede olduğumu söyleme."

Ninlil kapının adamına yanaştı:
"Ey kapının adamı, kilidin adamı,
Ey sürgünün adamı, som kilidin adamı,
Enlil, kralın, *nereye gidiyor?*"

Enlil kapının *adamı* yerine yanıtladı:
"Enlil, bütün ülkelerin kralı, bana emretti":

Bu emrin özünü içeren dört dize vardır, ancak anlamları belirsizdir. Bundan sonra Ninlil ve "kapının adamı"nın kılığına giren Enlil arasındaki diyalog gelir:

Ninlil: "Elbette, Enlil senin kralın, ama ben de kraliçenim."
Enlil: "Eğer kraliçemsen, izin ver de dokunayım ..."
Ninlil: "Kralının 'tohum'u, ışıldayan 'tohum' dölyatağımdadır,
Nanna'nın 'tohum'u, ışıldayan tohum dölyatağımdadır."
Enlil: "Kralımın 'tohum'u bırak göğe çıksın, bırak yere insin,
Benim 'tohum'um, kralımın 'tohum'u gibi, toprağa düşsün."
Enlil, kapının adamı kılığında ... uzandı,
Onu okşadı, birleşti onunla,
Onu okşayarak, onunla birleşerek,
... Meslamtaea'nın "tohum"unu (onun) dölyatağına *akıttı*.

Bundan sonra şiir ölüler diyarı ilahı Ninazu'nun döllenmesiyle devam eder; bu kez Enlil, "insan-yutan ırmak, ölüler diyarı ırmağının adamı" kılığındadır. Pasaj hemen her yönden, Meslamtaea'nın döllenmesinin betimlemesinin bir tekrarıdır:

Enlil yürüdü, Ninlil peşinden *gitti*,
Nunamnir yürüdü, genç kız peşinden gitti,
Enlil insan-yutan ırmak, ölüler diyarı ırmağının adamına şöyle dedi:

"Ey insan-yutan ırmak, ölüler diyarı ırmağının adamı,

Kraliçen Ninlil geliyor;
Sana beni sorarsa,
Nerede olduğumu söyleme."

Ninlil, insan-yutan ırmak, ölüler diyarı ırmağının adamına yanaştı:
"Ey insan-yutan ırmak, ölüler diyarı ırmağının adamı,
Enlil, kralın, *nereye gidiyor?*"

Enlil insan-yutan ırmak, ölüler diyarı ırmağının adamı *yerine* yanıtladı:
"Enlil, bütün ülkelerin kralı, bana emretti."

Emrin içeriği okunamamıştır. Bundan sonra Ninlil ve "insan-yutan ırmak, ölüler diyarı ırmağının adamı"nın yerine geçen Enlil arasındaki diyalog gelir:

Ninlil: "Elbette, Enlil senin kralın, ama ben de kraliçenim."
Enlil: "Eğer kraliçemsen, izin ver de dokunayım ..."
Ninlil: "Kralının 'tohum'u, ışıldayan 'tohum' dölyatağımdadır,
Nanna'nın 'tohum'u, ışıldayan tohum dölyatağımdadır."
Enlil: "Kralımın 'tohum'u bırak göğe çıksın, bırak yere insin,
Benim 'tohum'um, kralımın 'tohum'u gibi, toprağa düşsün."
Enlil, kapının adamı kılığında ... uzandı,
Onu okşadı, birleşti onunla,
Onu okşayarak, onunla birleşerek,
... nın kralı, Ninazu'nun "tohum"unu, (onun) dölyatağına *akıttı*.

Daha sonra şiir adı okunamayan üçüncü bir yeraltı dünya-

sı tanrısının döllenmesiyle sürer; Enlil bu kez "kayıkçı adam"ın yerine geçer. Mitimiz, Enlil'i bolluğun efendisi ve emirleri değiştirilmez kral olarak öven kısa bir ilahiyle sona erer.

NANNA'NIN NIPPUR'A YOLCULUĞU

Nippur, İÖ üçüncü binyılda yaşayan Sümerler için ülkelerinin tinsel merkeziydi. Onun koruyucu tanrısı Enlil, Sümer panteonunun baştanrısıydı; tapınağı Ekur, Sümer'deki en önemli tapınaktı. Bundan dolayı, Eridu ve Ur gibi diğer önemli Sümer kentlerinde refah ve bolluğun sağlanması için Enlil'in kutsaması temel bir gereklilikti. Bu kentlerin koruyucu tanrılarının, kutsanmak için Nippur tanrısı ve tapınağına götürdükleri armağanlarla yüklü olarak yolculuk ettikleri düşünülmektedir. Mitimiz,[50] Ur'un koruyucu tanrısı, ay-tanrısı Nanna'nın (Sin ve Aşgirbabbar olarak da bilinir) Ur'dan Nippur'a yaptığı böyle bir yolculuğu anlatmaktadır. Önceki Enlil-Ninlil yapıtında olduğu gibi, bu mitte de Nippur ve Ur gibi kentler tamamıyla kurulmuş, hayvan ve bitki yaşamı bakımından zengin gibi görünürler, buna karşın insanın varlığına rastlanmaz.

Nippur'un görkeminin anlatılmasıyla başlayan şiirimiz, Nanna'nın babasının kentini ziyaret etmeye karar vermesini anlatan bir pasajla devam eder:

Onun kentine gitmeyi, babasının huzuruna çıkmayı,